

Sprawozdanie z Sympozjum naukowo-metodycznego poświęconego pamięci prof. zw. dr hab. Stanisława Mauersberga zorganizowanego przez Zakład Historii Wychowania Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku

W dniu 26 listopada 2013 r., z inicjatywy Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu w Białymstoku oraz pod patronatem Towarzystwa Historii Edukacji, odbyło się jednodniowe spotkanie o charakterze konferencyjnym, zorganizowane w hołdzie prof. Stanisława Mauersberga, zmarłego w sierpniu 2012 r.

Głównym pomysłodawcą spotkania, na które zaproszeni zostali historycy wychowania z różnych ośrodków akademickich, była Pani prof. zw. dr hab. Elwira Kryńska i jej najbliżsi Współpracownicy z Zakładu Historii Wychowania (dr Joanna Dąbrowska, dr Agnieszka Szarkowska, dr Urszula Wróblewska, dr Artur Konopacki i mgr Łukasz Kalisz).

Wśród gości uczestniczących w sympozjum znaleźli się: prof. zw. dr hab. Kalina Bartnicka z Polskiej Akademii Nauk, prof. zw. dr hab. Adam Massalski (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Senator RP, harcmistrz ZHP), prof. zw. dr hab. Władysława Szulakiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. dr hab. Wiesław Jamrozek (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Prezes Towarzystwa Historii Edukacji), prof. dr hab. Hanna Markiewicz (Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie), prof. dr hab. Wiesław Chmielewski (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) oraz dr Jacek Kulbaka (Akademia Pedagogiki Specjalnej).

Należałoby podkreślić, że uczestnikami sympozjum byli także studenci Wydziału Pedagogiki i Psychologii, licznie zgromadzeni we wspaniałej, nowoczesnej auli Wydziału.

Obrady otworzyła prof. E. Kryńska, która witając zaproszonych Gości przybliżyła postać i sylwetkę naukową prof. S. Mauersberga (1924–2012). Prof. E. Kryńska, kreśląc bardzo dokładnie koleje życia Profesora, podkreśliła, że niezmiennie przyświecała mu życiowa dewiza, sprowadzająca się do hasła: „Mądrość, wiedza, dobro i serce”. Pani prof. E. Kryńska, która jest doktorantką swojego Mistrza, z wielką estymą oraz ze wzruszeniem przypomniała, iż prof. Mauersberg pochodził z Lubelszczyzny, dzieciństwo i młodość spędził w Godziembowie, a następnie w Lublinie, gdzie odebrał edukację. Szczęśliwie dla S. Mauersberga zakończyły się trudne lata wojny i okupacji po których, już w 1945 r., związał się ze szkolnictwem (nauczyciel, inspektor szkolny, praca w Ministerstwie Oświaty). Odchodząc na własne życzenie z resortu oświaty w 1965 r., S. Mauersberg rozpoczął karierę naukową w Polskiej Akademii Nauk, gdzie współpracował m.in. z Marianem Falskim i Łukaszem Kurdybachą. W 1967 r. S. Mauersberg obronił pracę doktorską, zaś od 1968 r. został adiunktem w Pracowni Dziejów Oświaty PAN (kierownik prof. Ł. Kurdybacha). Już w 1974 r. S. Mauersberg habilitował się (rozprawa – *Reforma szkolna w Polsce 1944–1948*, Ossolineum 1948). Tytuł prof. zwyczajnego nadano S. Mauersbergowi w 1981 r. W podsumowaniu swego wystąpienia prof. E. Kryńska zaprezentowała godny uznania dorobek naukowy prof. S. Mauersberga oraz wymieniła liczne grono jego wycho-

wanków (doktorów i profesorów). Prof. E. Kryńska jako znawczyni tematyki i kontynuatorka działalności naukowej prof. Stanisława Mauersberga zaznaczyła, że jej Mistrz był Człowiekiem wielkiego serca, wrażliwości i niebywałej kultury osobistej. Dowodziła, że prof. Mauersberg starał się być dla każdego pomocny, a także potrafił z niebywałą cierpliwością słuchać swego rozmówcy. Był Człowiekiem z poczuciem humoru, ale jednakowoż bardzo wymagający naukowo. O jego wielkości świadczy także to, że podczas wykładów z historii wychowania zapełniały się sale i aule akademickie, a także to, że w swoim pięknym i długim życiu pozostawał ideowym nauczycielem i naukowcem, unikającym nacisków politycznych.

Prof. zw. dr hab. Adam Massalski wygłosił referat: „Polacy wychowankowie uniwersytetów rosyjskich – nauczyciele szkół średnich w Królestwie Polskim”. Prof. Massalski zaprezentował stan badań w zakresie omawianej przez siebie problematyki, przypominając o niedawno wydanym przez siebie *Słowniku biograficznym nauczycieli*, zawierającym biogramy blisko 1200 pedagogów z ziem polskich, kształcących się w carskich uniwersytetach w okresie międzypowstaniowym w XIX w. Odwołując się do kierunków polityki oświatowej caratu, w tym rozlicznych uwarunkowań (politycznych, społecznych, ekonomicznych) towarzyszących rusyfikacji prowadzonej od lat 30. XIX w. w Królestwie Polskim, w wystąpieniu przedstawione zostały (m.in.): geneza i organizacja uniwersytetów rosyjskich zakładanych w I poł. XIX w., pochodzenie społeczne i proces kształcenia stypendystów polskich w carskiej Rosji, kariery zawodowe wybranych nauczycieli, znaczenie reform szkolnych oraz ustawy *O wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim* Aleksandra Wielopolskiego, rusyfikację po powstaniu styczniowym od lat 60. XIX w. do ustawy szkolnej Dymitra Tołstoja (1873). Kończąc swoje wystąpienie, prof. Massalski zapowiedział wydanie kolejnej publikacji książkowej, powstającej w zespole badawczym pod jego kierownictwem, a osadzonej na bogatym materiale źródłowym z archiwów rosyjskich.

Prof. dr hab. Hanna Markiewiczowa z Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie przedstawiła referat zatytułowany „Dzieci Polesia łakną chleba i szkoły – inicjatywy oświatowe Polskiej Macierzy Szkolnej na Polesiu a potrzeby edukacyjne regionu w II połowie dwudziestolecia międzywojennego”. Prof. H. Markiewiczowa, mówiąc na temat inicjatyw oświatowych Polskiej Macierzy Szkolnej, zaznaczyła, że realizowano je w myśl hasła: „Przez oświatę do silnych podstaw państwa”. W referacie omówiono (m.in.) problematykę: sieci szkolnej, w tym punktów szkolnych i bezszkolnych, organizację szkolnictwa powszechnego i średniego, działalność bibliotek, przedstawiono tematykę kursów i odczytów naukowych. Warto odnotować, że rozważania ogniskujące wokół zadań Macierzy zostały ukazane w powiązaniu z polityką oświatową państwa na Kresach, sytuacją gospodarczą Polski w całym dwudziestoleciu międzywojennym, a także w kontekście uwypuklenia specyfiki wschodnich terenów Rzeczypospolitej wynikającej z wielokulturowości tamtejszego obszaru. Referat prof. H. Markiewiczowej został oparty na bogatej podstawie źródłowej i w pełni zasadne wydaje się życzenie, aby w niedługim czasie ukazała się książka na temat niebagatelnej roli, jaką odgrywała Polska Macierz Szkolna na Kresach dla odbudowującego się państwa polskiego w dziedzinie oświaty.

Prof. dr hab. Witold Chmielewski reprezentował Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wygłosił referat: „Nauka, oświata i kultura w aktach polskich instytucji na-

ukowych w Londynie”. Omawiana przez prof. W. Chmielewskiego tematyka stanowi integralną część jego zainteresowań i badań naukowych, prowadzonych w brytyjskich archiwach Instytutu gen. W. Sikorskiego oraz Muzeum gen. W. Sikorskiego. Omawiając działalność polskich instytucji naukowych na obczyźnie, prof. W. Chmielewski ukazał wielopłaszczyznowość i złożoność warunków, w jakich działały te instytucje w okresie II wojny światowej i po jej zakończeniu. Wymieniono nazwiska działaczy oświatowych, którzy mieli szczególne zasługi dla instytucjonalizacji oświaty na terenie Anglii i Szkocji, w tym m.in. rolę gen. Józefa Hallera i Olgi Biernackiej. Szczegółowo omówiona została geneza powstania szkół sobotnio-niedzielnich, działalność Polskiej Macierzy Szkolnej poza granicami kraju, organizacja szkolnictwa zawodowego, a także szereg innych inicjatyw związanych z funkcjonowaniem poradni psychologiczno-pedagogicznych, struktur Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Z badań prof. W. Chmielewskiego wynika, że inicjatywy oświatowe na terenie Wysp Brytyjskich realizowano z rozmachem i planowo.

Prof. Kalina Bartnicka występowała z ramienia Polskiej Akademii Nauk. W referacie zatytułowanym: „Polskie reformy szkolne; Komisja Edukacji Narodowej, II Rzeczpospolita Polska. Analogie i różnice” dowodziła, że pomimo ogromnej liczby publikacji naukowych dotyczących omawianej problematyki istnieje potrzeba kontynuowania badań naukowych nakierowanych na aspekty porównawcze. Prof. K. Bartnicka mówiła o zbieżności celów edukacyjnych realizowanych dobie Komisji Edukacji Narodowej oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Zaliczyła do nich (m.in.) wychowanie obywatelskie i dążność do upowszechnienia dobrodziejstw edukacji wśród społeczeństwa. Analizując atmosferę i potencjał intelektualny reformatorów z obu okresów, wskazała, że wielkie zasługi dla edukacji były dziełem inteligencji, a w szczególności samych nauczycieli. Badania naukowe nad obydwoma epokami – wedle sugestii prof. K. Bartnickiej – powinny zmierzać w kierunku umiejscowienia polskich reform oświatowych na tle dokonanych innych państw europejskich. Prof. K. Bartnicka przekonywała, że polskie reformy oświatowe były bardzo doniosłe i w sumie też udane, przy czym wydarzenia polityczne zniweczyły działalność Komisji. Z kolei w Drugiej Rzeczypospolitej udało się wytworzyć model edukacyjny realizujący postulat KEN objęcia edukacją powszechną wszystkich dzieci w wieku obowiązku szkolnego. Koronnym dowodem na to jest fakt, że pokolenie wychowane w duchu umiłowania ojczyzny zdało trudny egzamin w okresie okupacji ziem polskich w latach 1939–1945.

Dr Jacek Kulbaka – z Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie – w referacie „Janusz Korczak, jako historyk wychowania” – przedstawił poglądy pedagogiczne Starego Doktora na temat: zalet i wad szkolnictwa nowożytnego, znaczenia i perspektyw rozwojowych w ramach prądów Nowego Wychowania, z uwzględnieniem programów nauczania (szkoła klasyczna, szkoła epoki pozytywizmu), określenia funkcji szkoły, powołania nauczycielskiego i metod pracy nauczycielskiej. Poglądy i refleksje Korczaka na temat wychowania pisane były w formie felietonów i artykułów drukowanych w pierwszych dziesięcioleciach XX w. na łamach „Wędrowca”, „Przeglądu Społecznego”, „Przeglądu Pedagogicznego”, „Głosu Nauczycielskiego” i „Rocznika Pedagogicznego”. Z lektury napisanych przez Korczaka tekstów wynika, że potrafił on ocenić zalety i wady

edukacji w poszczególnych epokach historycznych (od starożytności po początki XX wieku), że był przeciwnikiem wszelkiego zastoju, dogmatyzmu i schematyzmu w nauczaniu; znał dokonania wybitnych myślicieli i pedagogów polskich i europejskich (Sturm, Ratke, Montaigne, Komeński, Locke, Rousseau, Śniadecki, Pestalozzi, Froebel, Tołstoj, Spencer, Freinet, Decroly, Dawid, Szycówna); przedstawił drobiazgowy, oparty na rzetelnych i realistycznych podstawach program reformy szkoły, określanej przez niego jako „Szkoła Życia”, która miała zastąpić starą „Szkołę śmierci”; potrafił wskazać dobrodziejstwa rewolucji naukowo-technicznej dla edukacji w odniesieniu do metod, treści, celów nauczania; umieścił Dziecko w centrum wszelkich zabiegów pedagogicznych; trafnie diagnozował i prognozował zmiany zachodzące w oświacie i inne. Korczak przestrzegał, aby szkoła jako jedna z najważniejszych instytucji w państwie była reformowana „ostrożnie”, zgodnie z potrzebami społecznymi i bez nacisków politycznych.

Symposium zakończono z nadzieją, że uda się zacieśnić współpracę poszczególnych ośrodków akademickich, zajmujących się nauczaniem i badaniami naukowymi w zakresie historii wychowania.

Jacek Kulbaka

Projekt badawczy historyków wychowania realizowany z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki

W gronie finalistów II edycji konkursu na granty Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki znalazł się projekt badawczy historyków wychowania zatytułowany „Komisja Edukacji Narodowej model szkoły i obywatela – koncepcje, doświadczenia i inspiracje”. Projekt, którego kierownikiem jest prof. dr hab. Kalina Bartnicka, realizowany jest w Instytucie Historii Nauki PAN im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów w Warszawie.

W zespole badawczym, powołanym dla realizacji grantu, uczestniczy 18 osób należących do Towarzystwa Historii Edukacji i reprezentujących liczne ośrodki naukowe: IHN PAN, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Wrocławski, Wyższą Szkołę Pedagogiczną TWP w Warszawie oraz Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Trzeba podkreślić, że w gronie osób zaangażowanych w wykonanie projektu są zarówno doświadczeni badacze, posiadający bogaty dorobek naukowy, jak i reprezentanci „młodego pokolenia” historyków wychowania¹.

¹ Wśród wykonawców projektu znaleźli się: prof. dr hab. Kalina Bartnicka, prof. dr hab. Irena Szybiak, prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz, prof. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk, prof. dr hab. Wiesław Jamrożek, prof. dr hab. Adam Massalski, prof. dr hab. Andrzej Meissner, prof. dr hab. Kazimierz Puchowski, dr hab.